

DOMINGO, Andreu (2014)
Catalunya al mirall de la immigració: Demografia i identitat nacional a Catalunya
 Barcelona: L'Avenç, 360 p.
 ISBN 978-84-88839-81-7

Andreu Domingo i Valls (Saus, Alt Empordà, 1958) ha seguit una extensa i interessant trajectòria de recerca en el camp dels estudis de la població. Doctor en Sociologia i investigador del Centre d'Estudis Demogràfics, del qual és subdirector, ha donat a conèixer una obra complexa i variada en què figuren des d'una panoràmica sobre les distopies demogràfiques (*Viaje literario a los infiernos demogràfics*, premi Anagrama d'Assaig, 2008), fins a incursions en la creació literària (*El llegat del doctor Deulofeu*, 2004, Premi Marian Vayreda), a més d'un gran nombre d'articles i de textos científics.

Ara acaba de publicar, a l'editorial l'Avenç de Barcelona, l'assaig *Catalunya al mirall de la immigració: Demografia i identitat nacional a Catalunya*, una panoràmica del debat científic i ciutadà sobre la relació entre el moviment migratori i el fet nacional al Principat, des del primer terç del segle passat fins a l'actualitat. Es tracta d'un debat crucial, en què, com és sabut, han convergit els factors econòmics, els comportaments socials, les contradiccions entre les classes, la lluita pel poder polític i la construcció d'allò que se n'ha dit «identitat nacional». L'aparició del llibre no pot ser, doncs, més oportuna, en un moment en què la polèmica sobre el fet nacional i el tema de l'encaix institucional de Catalunya a la realitat ibèrica ha adquirit una intensitat inusitada.

L'obra s'inicia amb un primer capítol en què l'autor presenta, de manera concisa i entenedora, les dades bàsiques de l'evolució de la demografia catalana al llarg dels darrers cent anys, tot constatant el pes extraordinari que la immigració hi ha tingut. A partir d'aquí, es descabdella l'explicació del debat que aquesta cir-

cumstància ha generat d'ençà dels anys de la Segona República. El recorregut s'obre, doncs, amb les visions pessimistes enunciades pel demògraf empordanès Josep Anton Vandellós: la baixa natalitat —adoptada pels autòctons, en part, per raons egoistes, en part, per la dissolució dels costums— condemnaria Catalunya a una mancança perpètua de base demogràfica, que és suplerta per aportacions foranes; una immigració que seria, ben cert, necessària, però que comportaria, de manera inevitable, el risc de la desnaturalització, de la pèrdua de les virtuts de la «raça» i abocaria Catalunya a la decadència. De fet, com és sabut, l'obra més coneguda de Vandellós porta precisament el títol spenglerià de *Catalunya, poble decadent* (1935).

Aquesta preocupació per la problemàtica demogràfica no s'apaivagà de cap manera amb el resultat de la Guerra Civil espanyola. Ans al contrari, la preocupació per la supervivència dels trets nacionals arribà llavors al paroxisme, per la coincidència d'una nova onada migratòria d'una força inusitada amb la manca gairebé absoluta de mecanismes de govern i d'organització civil. Serà en aquest moment, com ens explica l'autor, quan s'encunyan bona part dels termes sobre els quals després girarà el debat, fruit, sobretot, de la percussió i l'obra de dos personatges ben diferents, situats, en aquell període, en la perifèria de la política institucional: l'un, Jordi Pujol i Soley, conservador, catòlic i catalanista, molt influït, com ell mateix reconeix, pel pensament de Vandellós, i, l'altre, Francisco Candel, immigrant, d'extracció obrera i comunista. Del diàleg, fecund i problemàtic, entre l'obra de l'un i de l'altre, se'n derivaran molts dels plantejaments i dels termes que condicionaran

estretament el debat i les polítiques al llarg del mig segle posterior: la definició de qui és català, l'oposició entre barreja i mestissatge, entre assimilació i integració, tenen origen en aquest moment. D'aquí en sorgirà el paradigma, de tots conegut, segons el qual: «És català tothom qui viu i treballa a Catalunya i mostra voluntat de ser-ho». Una asseveració que té antecedents en formulacions realitzades per Rafael Campalans als anys trenta i que aplega, d'una part, el rebuig a la definició etnicista de la identitat nacional i, de l'altra, el pressupòsit d'una certa aculturització de l'immigrant, que és presentat com un full en blanc, disponible per tal d'inscriure-hi la nova identitat. Val a dir que, de bon començament, la fórmula tant va ser objecte d'acceptació com de crítiques. Aquestes darreres procediren tant des d'aquella part de l'esquerra que associava, de manera reductiva i simplificadora, llengua i classe, com des dels sectors integristes del catalanisme, que no veieren amb bons ulls la proposta d'incorporació al «cos nacional» d'aquesta massa aliena (mossèn Armengou, Manuel Cruells).

L'autor explica aquests avatars amb gran detall i penetració, per tal de centrar-se, tot seguit, en el període de la transició, en el qual aquells plantejaments de principi podran passar a tenir una plasmació política i institucional, entre d'altres raons perquè un dels que havia format part dels impulsors principals esdevingué, ni més ni menys, president de la Generalitat. El professor Domingo titula aquest capítol «Vandellosisme sense immigració» i explica com, en aquest període (1977-2000), es combinen la reducció molt notable dels moviments migratoris amb l'adopció, per part del govern de la Generalitat, de polítiques actives en dos camps fonamentals: la natalitat i la llengua. En el primer àmbit, el del foment de la natalitat, l'èxit serà descriptible; en el segon, en canvi, el de l'impuls en l'ús i el coneixement de la

llengua, es produeixen avenços importants (en part per haver evitat, per influx de les forces polítiques d'esquerra —cosa que sovint s'oblida— la separació del sistema escolar en funció de la llengua d'ensenyament, tal com va ocórrer, per exemple, al País Basc).

Serà al final d'aquest període quan es publicarà una altra obra cabdal: *El sistema català de reproducció*, d'Anna Cabré. Una obra que es proposa rebatre les tesis de Vandellós: en primer lloc, tot demostrant que, per raó de l'allargament de l'esperança de vida, la població catalana, contra el que afirmava el demògraf empordanès, hauria augmentat fins i tot en absència de saldos migratoris positius; en segon lloc, i aquest és segurament el postulat principal, que la immigració, lluny de ser un fenomen esporàdic i accidental, ha format part estructural del sistema de reproducció català. Cabré es plantejava encara una pregunta més: com és possible que, en un país que coneix un nivell d'immigració comparable a l'Argentina o als Estats Units, desproveït, però, d'unes institucions pròpies que li permetin promoure la llengua i la cultura autòctones, aquestes pervisquin? La seva resposta es troba en la mobilitat social ascendent: Catalunya oferiria al migrant un rar do, la possibilitat de ser adoptat en cas de fer seus alguns dels trets culturals del país, i aquesta adopció i reconeixement mutu comportava una promesa d'acceptació, de seguretat material, d'una prosperitat i d'un ascens social relatiu.

A final d'aquest període, ja a les darreries del segle xx, treu el cap un fenomen nou: una tercera onada migratòria protagonitzada, aquesta vegada, per població que no procedeix de la resta d'Espanya, com havia passat anteriorment, sinó de l'estranger. Els termes del debat canvien i es fan més complexos. És el moment de discernir entre la multiculturalitat (diverses cultures convivint en paral·lel, gairebé sense tocar-se) o la interculturalitat (diverses cultures convivint amb influències i

interferències mútues), de les polítiques d'immigració dels governs de progrés a Catalunya i a Espanya, de l'ascens del racisme i del populisme, fins arribar a la crisi econòmica actual, que sembla que ha trastocat tota l'evolució anterior i que capgira completament els paràmetres del debat, per raó de l'increment de la desigualtat i la dificultat d'assolir una millora social, la qual havia estat, com s'ha afirmat, una de les bases de la incorporació dels immigrants a la societat catalana.

Amb aquest recorregut, Andreu Domingo posa la societat catalana davant el mirall de la immigració. És a dir, la reflecteix a través del mecanisme de confrontar-la amb l'altra i de mostrar com reacciona davant seu. En fer-ho, de vegades fa la impressió que adopta el mètode de Ramon Maria de Valle-Inclán: posar un mirall còncav davant la realitat per tal de mostrar-la tal com és en la seva essència. Això és el que fa el mirall de la immigració, això és el que fa en bona mesura Andreu Domingo al seu llibre, tot descomponent i analitzant els tres discursos dominants (i deformants) que s'han elaborat sobre la immigració: la construcció (en podríem dir «la invenció») de la memòria històrica de les comunitats; les teories conspiradores sobre les motivacions dels fluxos migratoris, basades en gran part en la por a l'altre, i la producció de narratives explicatives per part dels immigrants mateixos.

Però una de les virtuts principals de l'obra és no exhaurir-se en la reflexió sobre el passat, sinó projectar-la cap al futur. Andreu Domingo mostra com la societat catalana ha progressat molt des dels temps de Vandellós. Això ha estat possible, en molt bona mesura, mercès a

la immigració i a la lluita de tots aquells, nascuts a Catalunya o vinguts de fora, que, des de la ciutadania i les institucions, han pugat per aconseguir una sèrie de seguretats i certituds: el dret a la salut, el dret a l'ensenyament, el dret a l'habitatge, el dret a una vellesa digna. Avui, moltes d'aquestes certituds i d'aquestes seguretats es troben en perill, amenaçades per una ofensiva radical que pren per excusa la crisi, però que la supera i que vol fer permanent la precarietat de les condicions de vida que se'n deriven, tant per als autòctons com per als vinguts de fora. Així, els mecanismes tradicionals d'incorporació dels immigrants a la societat catalana es troben avui en qüestió, a causa de l'extensió de la precarietat laboral, la incertesa vital i la limitació de les possibilitats de millora social. Parafrasejant Richard Sennett, potser podríem preguntar-nos: «Com es poden mantenir lleialtats i compromisos mutus amb una societat que viu desfent-se o essent contínuament projectada de nou?».

En aquest context, la qüestió clau que emergeix segurament no és tant «Què som els catalans?», sinó, sobretot, «Com volem viure? Quin és el projecte col·lectiu que volem tirar endavant? Com ens hem d'organitzar per aconseguir-ho?». Aquestes són les preguntes que el mirall de la immigració, dreçat per Andreu Domingo, ens posa al davant.

Oriol Nello

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Geografia
 oriol.nello@uab.cat

